

Una porta oberta no fa gaire: els intercanvis literaris entre el croat i el català¹

Pau Sanchis i Ferrer

Universitat de Zadar (Croàcia). Departament d'Estudis Francesos i Iberoromànics
Odjel za francuske i iberoromanske studije, Sveučilište u Zadru
psanchis@xarxallull.cat

Resum

Els intercanvis culturals entre Croàcia i els Països Catalans es limiten a visites d'escriptors, fins gairebé als anys setanta del segle passat. A partir d'aquell moment, la tasca individual d'alguns traductors, primer, i la implicació de les institucions després, han fet que aquest diàleg siga una mica més fluid. Durant la primera dècada d'aquest nou segle les traduccions de literatura catalana al croat han augmentat significativament i s'ha començat a traduir més literatura croata al català, i sense llengües intermediàries. No obstant això, només s'han posat les bases d'un diàleg que pot ser molt més fluid.

Paraules clau: traducció; literatura croata; literatura catalana; estàndard croat; diàleg cultural.

Abstract

The cultural exchanges between Croatia and the Catalan Countries are limited, almost up to the decade of the nineteen seventies, to visits by some authors. From then on the individual task of some translators and, later, the taking part of the institutions have turned it into a more fluent dialogue. During the first decade of our present century, the translations of Catalan Literature into Croatian have increased substantially, and it has begun to increase the translation of Croatian Literature into Catalan, straight from one into the other, without going through a third language. Nevertheless, the foundations have been only laid for a dialogue that can be much more fluent.

Keywords: translation; Croatian literature; Catalan literature; Croatian standard; Cultural dialogue.

Sumari

1. Introducció	4. Literatura
2. Llengua	5. Bibliografia
3. Aprendre català, aprendre croat	

1. Vull agrair al professor Nikola Vuletić el seu ajut en la redacció de la part sociolingüística d'aquest article.

1. Introducció

Fins ben entrat el segle XX, la traducció de literatura catalana al croat i de literatura croata al català és, fins on hem pogut escatir, inexistent. No manquen, és cert, altra mena de contactes, com ara els viatges d'escriptors catalans a Croàcia i viceversa. El més conegut és el cas de l'escriptor Janko Polić-Kamov. Nascut a Rijeka el 1886, va morir a Barcelona el 1910. A l'aura de *poète maudit* que acompanya aquest autor, menystingut durant molt de temps i recuperat a partir de la segona meitat del segle passat, contribueix, de fet, la mort prematura a Barcelona, una ciutat que llavors bullia de noves idees polítiques i artístiques que, precisament, n'erren el seu motiu d'atracció. En l'altra direcció, i sense oblidar que Josep Pla també passà per la costa adriàtica de Iugoslàvia i en deixà testimoni, per exemple, a *Les beceroles del Mediterrani*,² és força cèlebre la presència de Josep Vicenç Foix com a delegat del PEN català al congrés de Dubrovnik³ de 1933. En aquell històric congrés el PEN es va convertir en la primera associació internacional que denunciava i condemnava el feixisme i també s'hi va decidir que Barcelona seria la seu del congrés internacional del PEN de 1935. Més enllà d'aquests viatges d'escriptors no tenim notícia de traduccions d'obres catalanes al croat fins als anys setanta del segle passat i, fins més endavant, de traduccions d'obres croates al català. La història dels intercanvis d'obres entre aquestes dues literatures, per tant, abasta poques dècades. La bona notícia és que es tracta d'una història que, malgrat tenir poc de passat, té un present que fa goig i un futur esperançador. En aquest article presentem tan detalladament com ens ha estat possible aquest passat (des dels anys setanta fins l'any 2002), donarem fe del present i esbossarem les notícies que tenim sobre com es pot desenvolupar el futur. Abans d'això, però, farem referència a la realitat lingüística de Croàcia i a la situació de l'ensenyament del català en aquell país i del croat a casa nostra.

2. Llengua

La República de Croàcia va signar i ratificar la Carta Europea de Llengües Minoritàries i Regionals el 5 de novembre de 1997, que va entrar en vigor l'1 de febrer de 1998. Com a llengües protegides apareixien l'italià, l'hongarès, el serbi, el txec, l'eslovac, el rutè i l'ucraïnès.

En compliment dels compromisos adquirits amb la signatura de la Carta, a Croàcia, els drets lingüístics es regulen mitjançant la Llei Constitucional sobre els Drets de les Minories Ètniques (*Narodne Novine*, 155/02 i 47/10)⁴ i la Llei sobre l'Ús de les Llengües i de les Escripcions de les Minories Ètniques en la República de

2. Pla dedica tot un capítol al «Litoral Iugoslau de l'Adriàtic» i recorre els ports de Rijeka, Zadar, Trogir, Sibenit (sic), Split i Dubrovnik. *Obra Completa 37. Itàlia i el Mediterrani*. Barcelona: Destino, 1980.
3. «El debat de Dubrovnik és més intens que mai i s'hi defineix l'estratègia del PEN com a defensor de la llibertat i dels drets de l'home. Per primera vegada, una associació internacional denuncia i condemna el nazisme, una ideologia que comença a fer més por que goig».
4. *Diari del Poble* (butlletí oficial de l'Estat).

Croàcia (*Narodne Novine*, 51/2000). Segons aquestes lleis, l'ús cooficial de les llengües minoritàries a Croàcia és obligatori en quatre supòsits: quan una minoria ètnica, representa la majoria de la població en un municipi o ciutat, quan així ho estipulen els acords internacionals en els quals Croàcia participa, quan així ho prescriuen els mateixos municipis o ciutats al seu estatut, quan ho prescriu la província que engloba els municipis on la llengua minoritària té l'estatus de cooficialitat. D'acord amb això, fins a finals de l'any 2009, l'últim informe oficial registra 29 termes municipals amb una llengua minoritària cooficial. Les llengües que tenen algun règim de cooficialitat són txec, hongarès, serbi, italià, rutè, eslovac i ucraïnès. A més, encara que no són cooficials en cap municipi, altres llengües tenen accés a àmbits com l'ensenyament (eslovè, macedoni, alemany, etc.)⁵

D'altra banda, el croat és llengua protegida a Àustria (Burgenland), ratificat el 28 de juny de 2001, a Eslovàquia, ratificat el 5 de setembre de 2001, a Hongria, ratificat el 26 d'abril de 1995, a Sèrbia, ratificat el 15 de febrer de 2006. El croat també es parla a la regió italiana del Molise (sobretot als municipis d'Acquaviva Collecroce, Montemitro e San Felice del Molise), que fou repoblada el segle XVI per croats que fugien de la invasió otomana. Itàlia no ha ratificat a hores d'ara la Carta Europea de Llengües Minoritàries o Regionals, tanmateix l'article 6 de la Constitució reconeix la protecció de les llengües minoritàries d'Itàlia⁶. Aquesta protecció està regulada per la llei número 482 de 1999 que reconeix l'oficialitat i la tutela de 12 llengües minoritàries entre les quals el croat. També hi ha comunitats de parlants de croat a diversos països americans, sobretot a Xile, Argentina i Estats Units.

Tanmateix, el principal problema de política lingüística a Croàcia i a la resta d'estats de l'antiga Iugoslàvia ha estat la denominació de la llengua nacional. L'article 12 de la Constitució de 1991⁷ estableix que «la llengua croata i l'alfabet llatí són els oficials de la República de Croàcia i que, en circumstàncies específiques altres llengües i l'alfabet ciríl·lic poden ser usades en àmbits oficials, juntament amb la llengua croata i l'alfabet llatí, sota les condicions que especifiquen les lleis corresponents». Cap lingüista rellevant ha posat en dubte que l'estàndard croat i l'estàndard serbi no formen part del mateix sistema (o diasistema) lingüístic, no obstant això s'insisteix en la denominació pròpia de l'idioma i en la diferenciació dels estàndards. La denominació «croat» ja apareixia a la Constitució de 1974 de l'antiga República Socialista de Croàcia, aleshores part de Iugoslàvia, en què aquesta llengua croata es definia com «forma estàndard de la llengua del poble dels croats i dels serbis a Croàcia, que s'anomena croat o serbi». És a dir, que la denominació croat no implicava una pretensió de separació lingüística.

De la Constitució de 1991 el que ha desaparegut doncs és la constatació de la identitat lingüística entre croat i serbi. De fet, com hem dit, cap lingüista rellevant

5. Informe del Govern de Croàcia de 2009 sobre la implementació de la Llei Constitucional sobre els Drets de les Minories Ètniques.
6. «La Repubblica tutela con apposite norme le minoranze linguistiche». (<http://www.governo.it/governo/costituzione/costituzionerepubblicaitaliana.pdf>)
7. La Constitució ha estat reformada diverses vegades, però aquest article no ha estat modificat des de 1991.

ha negat mai aquesta unitat, però sí que és cert que durant els anys 90 des de les capes més altes del poder polític es va fer una campanya de distanciament respecte de l'estàndard serbi.

En 2007, el lingüista serbi Ranko Bugarski, professor de la Universitat de Belgrad en una entrevista al setmanari de Split, *Feral Tribune* responia d'aquesta manera a la pregunta de si existia el serbocroat o si el croat i el serbi eren llengües diferents (la citació és llarga, però ens sembla força il·lustradora:

Hi ha tres nivells d'observació que permeten respondre aquesta pregunta. En el primer nivell, que seria el lingüístico-comunicacional, no hi ha dubte que el croat, el serbi, el bosnià i el montenegrí són una sola llengua. (...) Aquest grau de semblança tan alt es reflecteix, per exemple, en el fet que els habitants del territori de l'ex Iugoslàvia amb una educació mitjana o baixa es comuniquen entre ells sense cap dificultat.

En un segon nivell, el que anomenaríem polític-simbòlic, la llengua serbocroat ha estat sepultada juntament amb Iugoslàvia, de la qual era l'expressió simbòlica i el principal mitjà de cohesió. Dit amb altres paraules, ha estat sepultada perquè les llengües croata, sèrbia, i més tard la bosniana i la montenegrina, van emergir com a llengües dels estats que van néixer de la desintegració de Iugoslàvia, i funcionen com a indicadors simbòlics importants de les noves sobiranes.

El tercer nivell seria el sociopsicològic, i aquí és important observar de quina manera una persona normal i corrent es relaciona amb la llengua que parla i com l'anomena. Avui, la major part de la gent us dirà que parla serbi o croat, però també hi ha algú que diu que parla serbocroat, i viceversa (croatoserbi), i quan ho diu no pensa pas en la política. (...)

3. Aprendre català, aprendre croat

El 2006 es va crear a la Universitat de Zadar el primer lectorat de català, que va ocupar Pau Sanchis, mitjançant la signatura d'un contracte entre aquesta universitat i l'Institut Ramon Llull. Aquell primer curs es va oferir un curs optatiu de català que va tenir una excel·lent acollida per part dels estudiants (el primer semestre de 2006/07 hi va haver més de vuitanta matrícules). La ràpida implantació dels estudis de llengua i cultura catalanes a Zadar va fer que, a iniciativa del responsable acadèmic del lectorat de català Nikola Vuletić el curs 2008/2009 se signés un nou conveni de col·laboració entre la Universitat i l'IRL, que enfortia la presència dels estudis catalanes amb l'arribada d'una segona professora, Roser Soler Piera, i la contractació del becari de recerca Ivan-Boško Habuš. L'ensenyament del català a la Universitat de Zadar està inclòs dins dels programes del Diploma de Grau de Llengua i Literatura Espanyoles,⁸ i del Màster de Filologia Romànica, on hi ha la possibilitat de fer un itinerari de lingüística i literatura catalana. En total, a Zadar

8. Dins del programa d'estudis del Diploma de Llengua i Literatures Espanyoles que ofereix el Subdepartament d'Estudis Iberorromànics de la Universitat de Zadar els cursos de llengua i cultura catalanes són optatives condicionades. Això vol dir que els estudiants que fan castellà, han de fer una segona llengua a triar entre català i gallec. Un cop han triat segueixen un itinerari de sis cursos semestrals que representen 18 crèdits del currículum acadèmic.

hi ha cada any una seixantena de matrícules als cursos català. Alguns d'aquests estudiants ja han participat en algunes experiències de traducció, com explicarem més endavant.

Tanmateix, aquesta no és la primera vegada que s'ensenya català a nivell universitari a Croàcia. El curs 1989-1990 la filòloga i traductora Jadranka Vrsalović-Carević,⁹ aleshores becària de recerca del Departament de Llengua i Literatura espanyoles de la Universitat de Zagreb, va impartir dos cursos de català. Aquestes classes, encara que vinculades a aquest departament, no tenien cap valor acadèmic i eren una iniciativa personal de la professora que no tenia cap mena de suport institucional. Segons ens diu ella mateixa, la idea va tenir èxit i hi va haver força alumnes, sobretot al primer semestre, que venien d'àmbits diferents, no només dels estudis filològics.

Entre 1990 i 2006 s'obre un nou parèntesi per a l'ensenyament del català a Croàcia. Ens consta que a la Universitat de Zagreb hi ha hagut alguna altra iniciativa per part de l'estudiant de lingüística Borna Baradić que va organitzar els anys acadèmics 2006/07 i 2009/10 dos cursos de llengua i cultura catalanes¹⁰. Per això, el fet que una universitat més petita i més jove, com és el cas de Zadar, haja impulsat uns estudis de llengua i cultura catalanes és una molt bona notícia pel que fa a la formació de nous traductors i estudiosos de la literatura catalana a Croàcia.

Als Països Catalans, en canvi, no hi ha cap possibilitat d'estudiar croat dins l'àmbit universitari. Sí que hi ha, però, dues acadèmies privades d'idiomes que de forma intermitent ofereixen cursos de croat.

4. Literatura

La literatura croata s'havia obert a noves influències a partir de l'arribada d'una nova generació de poetes que comencen a publicar als anys 50. Aquesta generació coincideix també amb l'arribada a la universitat de joves romanistes deixebles del filòleg Petar Skok, com ara Vojmir Vinja que, entre altres coses, va furnir la Universitat de Zagreb d'una completa biblioteca catalana. Entre aquests poetes, que es van expressar a través de revistes com *Krugovi (Cercles)*, hi havia Antun Šoljan i Nikola Miličević que es van esforçar per introduir la poesia contemporània occidental. Tots dos van publicar antologies que presentaven diverses tradicions poètiques occidentals, entre les quals hi va trobar el seu espai la poesia catalana. Nikola Miličević (1922-1999) va publicar el 1973 *Zlatna knjiga svjetske ljubavne poezije* [El llibre daurat de la poesia amorosa universal] en què va incloure textos d'Ausiàs March, Jordi de Sant Jordi, Joan Maragall, Tomàs Garcés, Josep Carner,

9. Hem obtingut la informació sobre les classes de català de la Universitat de Zagreb, gràcies a la senyora Jadranka Vrsalović-Carević, que actualment és la delegada de l'Institut Ramon Llull a Nova York.
10. Baradić ens explica que organitzava els cursos sota l'aixopluc del «Club d'estudiants de lingüística general» i amb permís del departament. Aquests cursos no tenien, però, cap reconeixement curricular.

Carles Riba i J. V. Foix.¹¹ Antun Šoljan (1932-1993) va publicar el 1974 la seua *Antologija moderne lirike zapadnog kruga* [Antologia de la lírica occidental contemporània] en què inclouïa dos poemes de Josep Carner¹² i que en l'edició ampliada de 1980 va incorporar poemes de Salvador Espriu i de Joan Brossa, traduïts pel poeta Tonko Maroević.

Tonko Maroević (1941) forma part de la generació literària immediatament posterior. Historiador de l'art, poeta i traductor de poesia des de diverses llengües al croat es va interessar per la lírica catalana arran d'una trobada amb el també historiador de l'art i arqueòleg Frederic Pau Verrié en 1967 a Ravenna. Verrié li va fer llegir l'antologia *Versions de poesia catalana* que ell mateix havia confegit amb Albert Manent, Joaquim Molas i Joan Triadú, com ens va explicar en una conversa publicada a la revista digital del centre català del Pen Club, *Visat*.¹³ Poc després, el 15 d'agost de 1969, Maroević publicava cinc poemes catalans al setmanari cultural *Telegram*.¹⁴ Aquest és l'exordi de la carrera del traductor més prolífic de poesia catalana al croat.

Durant els anys setanta i vuitanta va publicar nombroses versions de poesia catalana en diverses revistes (*Telegram*, *Vidik*, *15 dana*, *Odjek*) fins que el 1987 es va editar *Bikova koža. Mala antologija katalonskog modernog pjesništva* [La pell de brau. Petita antologia de la poesia catalana contemporània]. Una antologia en què hi havia representats fins a trenta-tres poetes catalans entre Joan Maragall i Pere Gimferrer.¹⁵

Maroević ha estat, doncs, el gran traductor de poesia catalana i gairebé l'únic fins a finals dels 80. A més, malgrat que la traducció de poesia catalana era un entreniment de diletant, com ell mateix confessa, hi havia en la seua tasca una voluntat de triar una sèrie d'autors que donaren una visió canònica i completa de la nostra lírica contemporània. Durant els anys noranta i fins avui dia, a més, ha continuat aquesta tasca i ha publicat articles i traduccions en diverses revistes. En aquest sentit cal destacar la publicació de *Cementiri de Sinera* d'Espriu¹⁶ i de *Pisano za tamu*, recull de poemes de Vinyet Panyella.¹⁷ Maroević també va traduir el 1995 l'obra de teatre de Sergi Belbel *Carícies* que es va estrenar, però que no s'ha arribat a editar. Com a curiositat, cal esmentar que el maig de 1999, Maroević i la pintora Zdenka Pozaić van preparar una edició per a bibliòfils que contenia el poema de Carles Torner «Cançó de bressol del Nadal fugitiu» i una xilografia de Pozaić que

11. Excepte Carner, amb dos poemes, tots els autors estaven representats en versions de Miličević. En el cas de Carner, Miličević signava un dels poemes, i l'altre el signava el professor de filologia romànica August Kovačec, deixeble de Vojmir Vinja.
12. Traduccions de Miličević i Kovačec (aquest era el mateix que l'anterior).
13. <http://www.visat.cat/espai-traductors/cat/traductor/226/1013/croat/tonko-maroevi263.html>
14. Els poemes eren «Cant espiritual» de Joan Maragall, «Joc» de Pere Quart, «Morir» de Joan Teixidor i «Pedra» de Palau i Fabre.
15. L'índex d'aquesta antologia, amb els títols dels poemes en català i en croat el reproduïm a la revista *Visat* del centre català del Pen Club en aquest enllaç: <http://www.visat.cat/espai-traductors/cat/traduccions-del-catala/226/1013/croat/1013/croat/tonko-maroevi263.html>
16. «Grobište u Sineri», publicat a la revista *Kolo*, núm. 11-12, 1994, Zagreb.
17. Publicat a la revista *Književna Republika*, núm. 3, 2005, Zagreb.

representava un colom observat per un ull celestial sobre un fons marí. D'aquesta luxosa felicitació nadalenca se'n van fer 62 exemplars impresos sobre paper japonès i enquadernats amb un cordill i portades de cartolina.¹⁸

El problema d'aquests textos és que no estan a l'abast del públic lector, excepte els que es troben a les antologies de poesia europea de Miličević i Šoljan que han estat reeditades diverses vegades o reformulades.¹⁹ L'antologia de Maroević no s'ha reeditat i només es troba a les biblioteques, mentre que, pel que fa a les publicacions en revistes, cal distingir entre les que tenen vocació de perdurar, de periodicitat més dilatada, però que constitueixen volums considerables amb textos de creació i crítica literària, i aquelles publicacions de caràcter quinzenal o setmanal que són del tot efímeres.

La tasca iniciada a finals dels seixanta per Maroević i per altres traductors va trobar el seu relleu a finals dels vuitanta i durant els anys noranta en Jadranka Vrsalović-Carević, filòloga, intèrpret i traductora, que entre 1988 i 1996 farà diverses traduccions de contes, poesies i fragments de novel·les d'autors catalans per a la tercera emissora de la ràdio pública de Croàcia (Hrvatski Radio III). En aquestes emissions es van llegir textos de Quim Monzó, Mercè Rodoreda, Màrius Serra, Salvador Espriu, Montserrat Roig, Pere Calders, Joan Perucho, entre d'altres, però malauradament molt pocs han vist després la llum en paper, i els que ho han fet, ha estat en periòdics com ara la publicació setmanal *Hrvatsko Slovo*. En tot cas, la tasca de difusió de la literatura catalana, que va fer durant aquells anys Jadranka Vrsalović, fou sens dubte molt important i va quallar en dues publicacions perdurables: una novel·la juvenil i un llibre de poemes.²⁰ A més, cal esmentar la traducció de l'article de Carles Torner «La balcanització de l'ànima»²¹ en què l'autor denunciava la inacció dels estats europeus front els atacs a Vukovar i Dubrovnik. Torner va anar a Croàcia durant el conflicte com a enviat del Pen Club i en va donar testimoni en diversos textos assagístics i poètics. A més, hi va establir relació amb diversos intel·lectuals croats, entre els quals Jadranka Vrsalović i Tonko Maroević, membre del centre croat del Pen.

El canvi de segle coincideix amb la progressiva normalització democràtica del nou estat croat i amb l'establiment de noves relacions amb Europa occidental. En aquest context, cal destacar dues iniciatives que seran determinants per a la publicació de noves traduccions. La creació del Festival Europeu de Narrativa Curta (FEKP-Festival Europske Kratke Priče) i la creació dels estudis catalans a la Universitat de Zadar.

18. Carles Torner va viatjar com a enviat del Centre Català del Pen Club a Croàcia durant el conflicte bèl·lic dels anys noranta.
19. Per exemple, el 1997 es va publicar una nova antologia *Izabrane prepjeve* [Versions escollides] de traduccions de Nikola Miličević en què hi havia dos poemes d'Ausiàs March i dos de Jordi de Sant Jordi.
20. SUSANNA, Àlex (1988), *Posljednje sunce* [El darrer sol], traducció de Jadranka Vrsalović-Carević. Zagreb: OZIR i LIENAS, Gemma (1991), *Takav ti je život, Carlota* [Així és la vida, Carlota]. Traducció de Jadranka Vrsalović-Carević. Zagreb: Mladost
21. L'article s'havia publicat al primer número de la *Revista Magnètica* el 1992, i la versió croata es va publicar el 1996 a la revista *Hrvatsko Slovo*.

El FEKP es va celebrar per primera vegada el 2002, organitzat per l'editorial Naklada MD, i sota la direcció de l'escriptor i editor Roman Simić-Bodrožić. A partir de 2005, l'editorial Profil es va fer càrrec de l'organització. Aquest festival convida cada any a finals de primavera uns quants narradors en diverses llengües a participar en diverses lectures i presentacions a Zagreb i a una segona ciutat de Croàcia que canvia cada any. A més, prèviament, i en col·laboració amb professors universitaris i traductors, s'organitzen tallers de traducció per a estudiants de llengües i el resultat dels tallers es publica en revistes literàries. Finalment, cal esmentar que cada edició té una literatura convidada que participa amb més autors.

En les darreres edicions, cinc escriptors catalans han estat convidats al FEKP. Empar Moliner fou la primera (2006) i Jordi Puntí el segon (2008). A l'edició de l'any 2010, el país convidat fou Catalunya i la delegació estava formada per Jordi Puntí, Màrius Serra, Lolita Bosch i Lluïcia Ramis. Aquests cinc narradors han estat traduïts al croat. Empar Moliner i Jordi Puntí a través del castellà i Màrius Serra, Lolita Bosch i Lluïcia Ramis des del català pels estudiants de la Universitat de Zadar en un taller de traducció dirigit per Dubravka Poljak, Roser Soler i Pau Sanchis. La participació al festival de Jordi Puntí, a més, va servir perquè es traduïra el llibre de contes *Tužne životinje [Animals tristos]*, en traducció des del castellà de Dubravka Poljak. Aquest interès despertat per la narrativa catalana actual, juntament amb l'efecte de la internacionalització de la literatura catalana, gràcies a la participació en fires internacionals com la Buchmesse de Frankfurt, han despertat l'interès d'editors comercials en autors catalans. A més de Jordi Puntí, en els darrers anys l'editorial Fraktura ha publicat les dues novel·les d'Albert Sánchez Piñol, traduïdes per Boris Dumančić que ara mateix prepara la traducció de la novel·la *Les veus del Pamano* de Jaume Cabré.

El canvi, en aquest sentit, és substancial. De la publicació de poemes i fragments d'obres en revistes i antologies, a la presència d'obres actuals a les llibreries, cosa que comporta estar a l'abast de molts més lectors potencials.

Des de 2007, el Subdepartament d'Estudis Iberoromànics de la Universitat de Zadar ha promogut la traducció literària amb diverses activitats en què han participat escriptors catalans. Així, amb el suport de l'Institut Ramon Llull hi han estat convidats Simona Škrabec, Maria Josep Escrivà, Josep Piera, Jaume C. Pons Alorda, Josep Lluís Aguiló, Laia Martínez i Lopez i Francesc Parcerisas. Tots aquests autors han estat traduïts, bé pels professors, o bé pels estudiants de català que han participat en diversos tallers de traducció. Fins ara aquestes traduccions han estat publicades en setmanaris culturals, com ara les revistes *Zarez* o *Vijenac* o, com en el cas de la conferència que va impartir Simona Škrabec el 17 de maig de 2007, en un opuscle coeditat per la Universitat i l'Institut Ramon Llull.

L'any 2011, però, ha començat amb una publicació d'una certa envergadura. Es tracta d'un número de la revista trimestral *Quorum*, que dedica un ampli dossier de gairebé cent pàgines a la literatura catalana. En aquest dossier hi ha representats vint autors de la literatura catalana: els quatre narradors convidats a la darrera edi-

ció del FEKP i setze poetes.²² Els contes, com hem dit més amunt, són fruit del taller de traducció organitzat pels professors Poljak, Soler i Sanchis. Els poemes, en canvi, són fruit de la feina del professor Vuletić, del becari de recerca Ivan-Boško Habuš i de l'estudiant Josipa Sokol, que n'han traduït la majoria. A més, alguns dels poemes que s'han publicat *Quorum* han estat traduïts en tallers de traducció organitzats pels professors de Zadar i només alguns per Tonko Maroević (Josep Piera) i pel també poeta i traductor, sobretot del castellà i de l'anglès, Dinko Telečan.

A aquesta primera publicació de 2011 seguirà el resultat del primer seminari de traducció poètica celebrat a l'illa de Pašman (arxipèlag de Zadar) el desembre de 2010. Aquest taller de traducció, organitzat per la Universitat de Zadar amb el suport del Ministeri de Cultura croat i de l'Institut Ramon Llull, era la torna del XIX Seminari de Traducció Poètica de Farrera de Pallars, del qual parlarem més endavant. A aquest seminari van participar com a poetes convidats Laia Martínez i Lopez i Francesc Parcerisas i un equip de traductors format per professors i estudiants de Zadar i per poetes i traductors croats. Durant el seminari es van traduir més de vint poemes de cada autor que formaran part d'un volum que es publicarà durant el 2011.

Com hem vist, la primera dècada del segle XXI ha estat més fructífera que els anys anteriors, i la segona comença amb bon peu, amb la publicació d'un dossier a una revista, un llibre de poesia de dos autors i la novel·la de Cabré el 2012. En aquests primers deu anys de segle s'han posat les bases perquè entre ambdues cultures hi haja una relació més fluida i sense intermediaris. Aquestes bases s'assen ten sobre la feina feta els anys anteriors pels poetes que als anys cinquanta començaven a introduir poetes catalans a les seues antologies, i per aventurers literaris com Tonko Maroević i Jadranka Vrsalović que decidiren fer de pont. Ara, comptem amb altres elements. Un festival que regularment convida autors catalans, editors que publiquen novel·les d'èxit, i un departament universitari que forma possibles estudiosos i traductors i que organitza visites d'escriptors. En aquest sentit cal esmentar que dues de les estudiants que han fet el Màster de Filologia Romànica i que han seguit l'itinerari de catalanística han decidit dedicar el seu treball de recerca a l'estudi i traducció d'un clàssic català contemporani. En un cas, ja s'ha traduït, encara que el treball roman inèdit, *Laia* de Salvador Espriu i es traduirà una selecció de contes de Pere Calders.

Amb aquest panorama, podem concloure que la literatura catalana, ha començat a obrir-se pas entre els prestatges de les llibreries croates i el món acadèmic. Finalment, cal que donem notícia de la pròxima publicació de *La pell de brau, Cementiri de Sinera i altres poemes* de Salvador Espriu en un llibre a cura de Tonko Maroević. Aquests i altres projectes auguren noves traduccions per al futur.

La història de la traducció de literatura croata al català és una mica diferent i les referències són més escasses. De fet, si com hem vist des que es comença

22. Joan Vinyoli, Vicent Andrés Estellés, Josep Piera, Montserrat Rodés, Oriol Izquierdo, Josep Lluís Aguiló, Maria Josep Escrivà, Albert Balasch, Andreu Gomila, Pau Sif, Pau Vadell, Jaume C. Pons Alorda, Àngel Igelmo, Àngels Gregori, Anna Gual i Blanca Llum Vidal.

a traduir literatura catalana al croat fins a ben entrats els anys noranta els títols complets són ben escassos, en l'altra direcció encara hi ha menys títols traduïts.²³ I això que molts escriptors croats de renom internacional han visitat Catalunya amb certa assiduitat. Un cas flagrant és el de Predrag Matvejević, que ha visitat Barcelona diverses vegades i les seues obres han estat traduïdes al castellà per editorials de Barcelona i de València i, no obstant això, no hi ha cap obra seua traduïda al català.²⁴ Malgrat això, és a la dècada dels noranta quan Catalunya comença a demostrar interès per una literatura com la croata. En aquest sentit cal destacar la participació dels poetes Boris Maruna, Sibila Petlevsky a les edicions de 1992, 2000 respectivament del Festival Internacional de Poesia de Barcelona.²⁵ Boris Maruna (1940-2007) havia viscut a Barcelona durant els anys 60 on va estudiar filologia espanyola a la UB i quan fou convidat al Barcelona Poesia ostentava el càrrec d'ambaixador de la República de Croàcia a Xile. Les traduccions que es van fer per a l'ocasió de poemes de Maruna i Petlevsky van anar a càrrec de Jadranka Vraslović .

La primera obra sencera de la qual tenim notícia que s'haja traduït al català, però, és l'exitosa novel·la de Miljenko Jergović , *El jardiner de Sarajevo*. Aquesta novel·la, però, ha estat traduïda del castellà, mentre que la traducció castellana sí que s'havia fet des de l'original croat.²⁶ Un dels problemes principals que ens trobem amb la traducció del croat al català, de fet, és aquest. En molts casos hi ha una llengua intermediària. Aquesta situació també es dona en alguns dels traductors de literatura catalana al croat, però a un altre nivell. És a dir, quan un traductor del croat al català no coneix o no domina suficientment la llengua de partida, normalment tradueix amb la crossa d'una llengua molt semblant al català (el francès, l'italià o el castellà), la qual cosa dona al traductor una competència passiva força satisfactòria. En canvi, en el cas contrari, el traductor del croat al català, desconeix del tot qualsevol llengua eslava i, per tant, tradueix la versió castellana, anglesa o francesa, sense possibilitats de consultar l'original per manca de coneixement. Aquest és el cas, com dèiem, de la novel·la de Jergović.

Els primers anys del nou segle han propiciat un diàleg intercultural més fluid i una mica més organitzat. La consolidació del nou estat croat i la seua recuperació, així com un major interès per part del món cultural i institucional català en la projecció exterior han permès noves iniciatives que no depenen tant d'aventures personals.

En primer lloc cal esmentar la celebració l'any 2002 d'una sèrie d'activitats organitzades per la Institució de les Lletres Catalanes dedicades a la figura del poeta Janko Polić-Kamov. Per a aquella ocasió, Jadranka Vrsalović va traduir l'obra de teatre *El caminant [Hodac]*, que s'hi va representar, i un documental sobre la vida i l'obra del poeta mort a Barcelona en 1910.

23. Al número 53 de la revista *Caràcters* vaig publicar l'article «Notes sobre literatura croata» en què ressenyava algunes obres croates traduïdes al català o al castellà.

24. Sí que s'han traduït articles de premsa i conferències publicades en actes dels congressos en què ha participat.

25. Tots tres poetes van veure traduïda una selecció de la seua obra. L'autora de les traduccions fou Jadranka Vrsalović.

26. Totes dues versions foren publicades per l'editorial Dèria el 1999.

A banda d'aquesta setmana dedicada a Kamov, diversos escriptors i intel·lectuals croats han visitat en els darrers anys el nostre país en trobades organitzades pel CCCB, pel Fòrum de les Cultures, etc. En algun cas, la visita d'un escriptor ha comportat que es publicqués part de la seua obra. El 2006, la poeta Tatjana Gromača va participar al festival Kosmopolis del CCCB i el 2008 va ser la tercera poeta croata convidada al Festival Internacional de Poesia de Barcelona, després de Maruna i Petlevsky. El 2007 es va publicar una tria del seu llibre *Nešto nije uredu? [Que passa res?]* a la col·lecció de *plaquettes* de Cafè Central, en versió de Simona Škrabec, i alguns poemes més es van publicar en 2008 al programal·libre del Festival Internacional de Poesia, en aquest cas traduïts per Jadranka Vrsalović.

El 2010, la ILC va decidir dedicar la dinovena edició del Seminari de Traducció Poètica de Farrera a la poesia croata i durant els dies set i deu de maig dos poetes croats, Dinko Telečan i Marko Pogačar, van treballar amb un equip de traductors que s'esmerçaren en traduir al català els seus poemes. El treball d'aquest seminari ha estat publicat en octubre de 2010 amb el títol *Cada oliva és un estel fos* i, fet i fet, és el primer volum de poesia croata que es publica en català.

Qui signa aquestes ratlles, i de manera diletant, ha intentat, però, imitar la tasca feta per Tonko Maroević durant els anys setanta per a la poesia catalana en Croàcia i ha publicat diverses traduccions de poetes croats contemporanis al català a la seua pàgina personal.²⁷ Així mateix, i amb motiu de la commemoració del centenari de la mort de Janko Polić Kamov a Barcelona, hem emprés la traducció del seu primer recull poètic, que es titularà *Blasfèmia* i que veurà la llum durant el 2011.

Ara bé, la literatura croata compta amb valors de reconeixement internacional com Predrag Matvejević, Slavenka Drakulić i Dubravka Ugrešić, amb clàssics com Miroslav Krleža i amb autors emergents que podrien estar traduïts al català i que, molt sovint, han estat traduïts al castellà per traductors amb competències en llengua catalana. És el cas del gran narrador croat del segle xx, Krleža, que ha estat traduït per Jadranka Vrsalović al castellà. En aquest sentit cal esmentar la traducció i edició d'una novel·la del narrador i dramaturg Miro Gavran, un autor de gran èxit a Croàcia i en altres països del centre d'Europa (com ara Eslovàquia on hi ha un festival de teatre on cada any es posen en escena obres seues). Aquesta traducció ha estat editada per l'editorial mallorquina Ensiola amb traducció d'Iris Radetić i Jaume Moragues i és l'única obra narrativa croata traduïda al català directament.

Les aventures personals dels traductors tenen límits i és necessari que la indústria editorial també hi col·labore i s'hi implique, com en el cas de la traducció de Gavran, i que, de la mateixa manera que es fan traduccions al castellà de clàssics com Krleža, se'n puguen fer al català, ja que els traductors hi són.

27. <http://pausif.blogspot.com>, des del 2008 hi he publicat versions pròpies de poemes de Josip Pupačić, Tin Ujević, Ivan Slamning, Janko Polić Kamov i Vesna Parun.

5. Bibliografia

Traduccions d'obres catalanes al croat

- CREUS, Jaume (1995). *Poemari de Bòsnia-Bosanska Pjesmarica*. Edició bilingüe. Traducció de Stasa Briski Bailey. Barcelona: Proa.
- ESPRIU, Salvador (1994). *Grobište u Sineri (Cementiri de Siner)*. Traducció de Tonko Maroević. *Kolo* 11-12: 1044-1057. Zagreb: Matica Hrvatska.
- LIENAS, Gemma (1991). *Takav ti je životot, Carlota (Així és la vida, Carlota)*. Traducció de Jadranka Vrsalović-Carević. Zagreb: Mladost.
- MAROEVIĆ Tonko (1987). *Bikova koža. Mala antologija katalonskog modernog pjesništva. (La pell de brau. Antologia breu de la poesia catalana moderna)*. Zagreb: Matica Hrvatska.
- PANYELLA, Vinyet, *Pisano za tamu* (2005). Traducció de Tonko Maroević. *Književna republika* 3: 215-233. Zagreb.
- PUNTÍ, Jordi (2008). *Tužne životinje (Animals ferits)*. Traducció a partir de la versió castellana de Dubravka Poljak. Zagreb: Naklada Mlinarec & Plavić.
- SÁNCHEZ PIÑOL, Albert (2007). *Hladna koža (La pell freda)*. Traducció de Boris Dumančić. Zagreb: Fraktura.
- (2009). *Pandora u Kongu (Pandora al Congo)*. Traducció de Boris Dumančić. Zagreb: Fraktura.
- SIGUAN, Miquel (2004). *Europa i jezici (L'Europa de les llengües)*. Traducció a partir de l'edició en castellà de Janja Kelava. Zagreb: Skolska Knjiiga.
- SUSANNA, Àlex (1988). *Posljednje sunce (El darrer sol)*. Traducció de Jadranka Vrsalović-Carević. Zagreb: OZIR.

Traduccions d'obres croates al català

- GAVRAN, Miro (2007). *Judit*. Traducció d'Iris Radetić i Jaume Moragues. Muro (Illes Balears): Ensiola.
- GROMAČA, Tatjana (2007). *Que passa res?* Traducció de Simona Škrabec. Barcelona: Cafè Central.
- JERGOVIĆ, Miljenko (1999). *El jardiner de Sarajevo*. Traducció (del castellà) d'Anna Gelabert i Mercè Callejón. Barcelona: Dèria Editors.
- POGAČAR, Marko i TELEČAN, Dinko (2010). *Cada oliva és un estel fos. XIX Seminari de Traducció poètica de Farrera*. Diversos traductors. Barcelona, València: Denes, ILC.
- POLIĆ KAMOV, Janko (2002). *El caminant*. Traducció de Jadranka Vrsalović. Peça teatral representada a Barcelona durant la setmana dedicada a Kamov (inèdita).
- (en preparació). *La blasfèmia*. Traducció de Pau Sanchis. Carcaixent: Edicions 96.

Obres, articles i pàgines web consultats

- ARENAS, Carme i ŠKRABEC, Simona (2006). *La literatura catalana i la traducció en un món globalitzat*. Barcelona: Institut Ramon Llull-Institució de les Lletres Catalanes.
- KOVAČEC, August (1989). «Smije li promjena naziva jezika u Ustavu SR Hrvatske biti sama sebi svrhom?». *Republika*, volum XLV, 3-5: 8-20.
- MUNJIN, Bojan (2007). «Svaki je naški 90 posto vaški», entrevista amb Ranko Bugarski. *Feral Tribune*, 6 de setembre, Split. Citem de la traducció de Marija Djurjevich i Albert Lázaro-Thinaut: <http://impedimentatransit.blogspot.com/2010/06/serbi-croat-o-serbo-croat.html>

- SANCHIS, Pau (2010). «He traduït per poder entendre allò que llegia», entrevista amb Tonko Maroević: <http://www.visat.cat/espai-traductors/cat/traductor/226/1013/croat/tonko-maroevi263.html>
- (2010). «Notes sobre literatura croata». *Caràcters* 53: 36-37.
- ŠKRABEC, Simona (2007). *La literatura catalana a Europa Central* (edició bilingüe català-croat). Barcelona, Zadar: Institut Ramon Llull-Universitat de Zadar.
- Arxiu Trac de traduccions del català (Institut Ramon Llull) http://www.llull.cat/_cat/_eines/trac_cerca.cfm?seccio=eines&subseccio=trac